

УДК 342.7

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0003-2666-9696>

Барабаш О.О. ©

доктор юридичних наук
(Національний університет
«Львівська політехніка»)

DOI: 10.31733/2078-3566-2018-6-29-32

ПРАВА ЛЮДИНИ В СИСТЕМІ ДОТРИМАННЯ МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ: ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ

У статті розкрито поняття, сутність та види міжнародних стандартів прав людини. Зазначено, що міжнародне співробітництво держав у галузі прав людини відбувається у формі прийняття певних стандартів щодо змісту правового статусу індивіда та прийняття державами зобов'язань дотримуватись цих стандартів у своєму внутрішньому законодавстві і в повсякденній діяльності. Наголошено, що міжнародні механізми захисту прав людини, до яких приєдналася Україна, є додатковою гарантією реалізації права на захист.

Ключові слова: права людини, міжнародні стандарти, міжнародні організації, право на міжнародний захист, міжнародне співробітництво, правова держава.

Постановка проблеми. Невід'ємним елементом людської життєдіяльності є права людини, процес формування яких тісно пов'язаний з історією розвитку людства. Його початок належить до перших форм суспільного життя, що зумовило необхідність регулювання поведінки людини в навколишньому світі. За всю історію людського розвитку вплив людських прав на всі явища та чинники соціальної реальності був досить значним. На сьогодні права людини стали одним з основних ціннісних орієнтирів розвитку демократичного суспільства. Повсякчас права людини істотно впливали на природу держави, оскільки вони стали обмеженням її свавільної влади, сприяли встановленню демократичної взаємодії між державною владою й індивідом, звільнивши тим самим людину від волі та інтересів з боку владних інституцій.

Наразі Україна стоїть на порозі значних змін. Аналіз національного та окупментного законодавства свідчить про активний перехід держави до побудови демократичного суспільства, де основною цінністю є людина та її права. Вимоги євроінтеграції щодо приведення національного законодавства до права Європейського Союзу, передусім диктують людину центризм, основою якого є в людина як найвища соціальна цінність. Таке нормативне положення, насамперед, полягає у правильному розумінні природних та невідчужуваних людських прав, які належать людині та без визнання яких Українська держава не може належним чином їх гарантувати.

У сучасному геополітичному просторі проблема прав людини займає одне з центральних місць не тільки в національному державотворенні, але й у відносинах між державами на міжнародному рівні. У зовнішніх відносинах у галузі забезпечення й захисту прав людини, державам необхідно діяти у межах певних стандартів, які є обов'язковими у внутрішньому законодавстві і в повсякденній діяльності. Відтак, питання міжнародно-правового гарантування дотримання прав людини стоїть на порядку денному кожної демократичної держави. Саме від міжнародного гарантування прав і свобод людини і громадянина залежить ефективний контроль за виконанням державами своїх зобов'язань у цій галузі. Водночас варто пам'ятати, що з усією важливістю і навіть необхідністю міжнародно-правового регулювання людських прав, потрібно дотримуватися принципу суверенітету держав, оскільки поспішна екстраполяція зарубіжного досвіду на національні правові системи може призвести до розмиття таких систем та ліквідацію їх національної самобутності.

© Барабаш О.О., 2019

Аналіз публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Поняття, сутність і види міжнародних стандартів прав людини, їх забезпечення та захист міжнародними інституціями висвітлено, зокрема, у працях таких учених, як: М. Баймуратов, Ю. Бисага, Ю. Волошин, С. Головатий, Н. Онщенко, Н. Пархоменко, Т. Подорожна, П. Рабінович, Ю. Разметаєва, О. Стрельцова, Ю. Шемшученко та ін. Заразом, з огляду на надзвичайний динамізм прав людини та розвиток інституту правозахисту потребує свого подальшого вивчення міжнародний механізм забезпечення та захисту цих прав у контексті міжнародного співробітництва України та інших держав.

Мета цієї статті – розкрити поняття, сутність та види міжнародних стандартів прав людини, а також висвітлити захист цих прав міжнародними інституціями.

Виклад основного матеріалу. Інститут захисту людських прав у всі часи світової цивілізації займав основне місце серед міжнародно-правових інститутів. Утім, в умовах тотальних терористичних загроз, а також причини соціально-економічних катаклізм, екологічних катастроф, надали нового сенсу питанню вдосконалення міжнародно-правових засобів захисту прав людини. Адже, як зауважують вітчизняні вчені у галузі міжнародного права, ефективність механізмів захисту людських прав залежить від багатьох чинників, основними серед яких є стан економіки та рівень правового виховання і правової культури населення [3, с. 8].

У свій час провідні держави світу на порядок денний передусім поклали окуконалення системи захисту й гарантування прав людини, які є визначальним вектором їх подальшого розвитку як незалежних та демократичних держав. З огляду на це, зарубіжний дослідник А. Кассезе визначає ієрархічну позицію прав людини. На його думку, норми з питань захисту прав людини є на вершині міжнародного правопорядку, це провідний конституційний принцип усього міжнародного співтовариства [6, р. 136–143].

У цьому значенні вітчизняний науковець у галузі міжнародного конституційного права М. Баймуратов робить висновок, що сьогодні в міжнародному праві панує обережність у безпосередньому закріпленні окремої групи прав людини, зокрема й у такій важливій сфері, як політична, де задіяні реальні механізми оновлення державної влади. Це, на його думку, детерміновано істотними труднощами у системі державного гарантування людських прав в повному обсязі, що на практиці може перетворити їх, по суті, на формальну декларацію [1, с. 16]. Звідси, на думку Т. Подорожної, виникають проблеми конституціоналізації міжнародного права та міжнародного правопорядку завдяки впливу міжнародно-правової діяльності на захист прав людини [4, с. 49]. Таким чином, вчені відзначають, що міжнародна система захисту людських прав, по-перше, створює максимально подібні системи національного і міжнародного законодавства, що мають на меті захищати основоположні права і свободи людини. Відповідно, у кожній із зазначених систем юридичний статус захищених прав є доволі наближеним. По-друге, враховуючи правовий статус міжнародної системи захисту прав людини, система таких прав характеризується як відповідний режим міжнародного правопорядку. По-третє, розвиток системи міжнародного захисту прав людини є перешкодою суверенній рівності держав. Відтак, національне законодавство про права людини конституціоналізує правову систему загалом [7, с. р. 752].

На думку Ю. Волошина, позиціонування людини, її прав та свобод як основу міжнародного співробітництва зумовлює істотні зміни в її правовому статусі: якщо раніше її правовий статус визначався винятково нормами національного права, то нині, завдяки розвитку міжнародного гуманітарного права, виникненню великої кількості міжнародних інституцій, які здійснюють захист людських прав, людина отримала можливість від власного імені виступати на міжнародній арені на захист своїх порушених прав [2, с. 414]. Цьому процесу вельми сприяє Європейський Суд з прав людини, до якого можливо подавати скарги на захист свого порушеного права на національному рівні.

Сучасний каталог людських прав закріплений і в міжнародно-правових документах, і в конституціях держав. Тому говорячи про захист прав людини, слід пам'ятати, що окрім досудового і судового їх захисту, який здійснюється у межах внутрішнього законодавства держав і ґрунтується у більшості випадків на положеннях національних конституцій, існує й міжнародний механізм захисту, який забезпечується нормами міжнародного права і має універсальне значення. Безумовно, важливу роль у здійсненні правозахисної діяльності в Україні належить Організації об'єднаних націй

(ООН). До системи головних органів ООН входять: а) Генеральна Асамблея; б) Рада Безпеки; в) Економічна і Соціальна Рада; г) Міжнародний Суд; е) Секретаріат та інші допоміжні органи. Серед допоміжних органів та посадових осіб з питань забезпечення основних прав і свобод людини утворюються: а) Рада з прав людини; б) Верховний комісар ООН з прав людини; в) Комісія зі становища жінок; г) система контрольних органів, які створюються за міжнародними угодами; ж) інші постійні виконавчі органи ООН, що займаються правами людини; з) міжнародні організації системи ООН тощо [5]. Також у межах системи ООН існують спеціальні універсальні договори у сфері прав людини, дотримання яких забезпечують певні комітети, що стежать на виконанням цих прав людини в тій чи іншій галузі.

Організація міжнародного контролю за дотриманням міжнародних стандартів у галузі прав людини здійснюється державами-членами ООН на основі діяльності національних органів контролю. Особливістю цих органів є те, що вони стосуються виключно держав-учасниць тієї чи іншої конвенції, а не всіх членів ООН. Нині створені і діють такі органи: а) Комітет з ліквідації расової дискримінації; б) Комітет з прав людини; в) Комітет з ліквідації дискримінації щодо жінок; г) Комітет проти катувань; д) Комітет з економічних, соціальних і культурних прав; е) Комітет з прав дитини та ін. Саме ці комітети є міжнародними міжурядовими правозахисними організаціями. Крім загальних створюються і регіональні правозахисні організації. Зокрема, в галузі прав і свобод людини в Україні це такі правозахисні інституції: а) Рада Європи; б) Європейський Союз; в) Організація Північноатлантичного альянсу; г) Організація з безпеки і співробітництва в Європі [5].

У питаннях належного та ефективного функціонування єдиної міжнародної, у тому числі й європейської системи захисту прав людини в межах спільного європейського простору, провідними міжнародними європейськими організаціями виступають ОБСЄ, Рада Європи, Європейський Союз. Серед найбільш актуальних питань співробітництва України з Радою Європи є забезпечення впровадження реформ, посилення боротьби з корупцією, подальше вдосконалення захисту прав і свобод людини. Також наразі пріоритетним є впровадження практики Європейського суду з прав людини, що в умовах триваючої конституційної реформи дозволить вдосконалити механізми національної судової системи. Саме практика Європейського суду з прав людини сприятиме прогресивному розвитку національної системи права.

На міжнародному рівні існує ряд загальних вимог, характерних для подання індивідуальних скарг в конвенційно-контрольні органи, серед яких необхідно виділити наступні: по-перше, процедура подання скарг застосована тільки до тих держав, які визнали компетенцію комітету на отримання і розгляд скарги; по-друге, скарги не можуть бути анонімними і подаються особисто тією особою, чії права були порушені, або її офіційним представником чи найближчими родичами; по-третє, особа, що подає скаргу повинно вичерпати усі наявні внутрішні засоби правового захисту; по-четверте, скарга не розглядається у рамках іншої процедури міжнародного розгляду; по-п'яте, внаслідок того, що процедура розгляду скарг є конфіденційною, вона ґрунтується лише на письмовій інформації, отриманій від сторін.

Важливо, що розгляд індивідуальних скарг в договірних органах системи ООН дозволяє не лише відновлювати порушені права, а й передусім сприяє виявленню колізій між нормами національного законодавства і міжнародного права.

Висновки. Із здобуттям незалежності демократизація всіх сфер життєдіяльності суспільства, є основним вектором розвитку України як європейської правової держави. У даному напрямку однією із ефективних гарантій захисту людських прав є міжнародні інституції. Останні є можливістю забезпечення дотримання прав людини в Україні за допомогою ефективних національних механізмів гарантування з боку держави та інститутів громадянського суспільства.

Важливо, що питання, пов'язані з проблематикою захисту людських прав, займають важливе місце в Конституції України та сприятимуть наповненню національної практики демократичним змістом. Проте, проголошені в Конституції України та міжнародних документах права людини будуть втілені у життя тоді, коли будуть належним чином закріплені процедури їх забезпечення та реалізації. Безумовно, існує потреба визначити суверенну і недоторкану «територію» прав людини, їх обсяг, а також конституційно-правовий механізм забезпечення реалізації цих прав, включаючи межі допустимого втручання держави. Перспективи розвитку такої політики багато в чому

визначатимуть реальність нормативного регулювання захисту прав і свобод людини та громадянина на національному і міжнародному рівні.

Бібліографічні посилання

1. Баймуратов М. О., Кофман Б. Я. Міжнародні виборчі стандарти: правова природа, змістовна та системна характеристика, актуальні питання імплементації в законодавство України: монографія/ за наук. Ред. Д. ю. н. Ю. О. Волошина. Суми: Університет. Кн., 2012.
2. Волошин Ю. О. Конституційно-правове забезпечення європейської міждержавної інтеграції: теоретико-методологічні аспекти: монографія / за ред. М. О. Баймуратова. Київ: Логос, 2010. 428 с.
3. Міжнародні засоби захисту прав та свобод людини і громадянина / Ю. М. Бисага, М. М. Палінчак, Д. М. Белов, М. М. Данканич. Ужгород, 2003. 57 с.
4. Подорожна Т. С. Правовий порядок: теоретико-методологічні засади конституціоналізації: монографія. Київ: Юрінком Інтер, 2016. 536 с.
5. Правозахисні організації. *Ветерани. Уа*. URL: <http://veterano.com.ua/korisni-materiali/viiskovi-znannia/34-dovidnyky/249-pravozakhisni-organizatsiji> (дата звернення: 20.12.2018).
6. Cassese A. A Plea for a Global Community Grounded in a Core of Human Rights. In *Realizing Utopia*. Oxford: Oxford University Press, 2012. P. 136–143.
7. Gardbaum S. Human Rights as International Constitutional. *Rights European Journal of International Law*. 2008. № 19.

Надійшла до редакції 21.01.2019

SUMMARY

Barabash O. O. Human rights in the system of compliance with international standards: general theoretical analysis. The article deals with the concept, essence and types of international human rights standards. The modern catalog of human rights is enshrined in both international legal documents and in the constitutions of countries.

In addition to pre-trial and judicial protection of human rights, which is carried out within the framework of the domestic law of the states and is based, in most cases, on the provisions of the national constitutions, there is an international mechanism of protection guaranteed by international law and of universal significance. It is noted that the international cooperation of states in the field of human rights takes place in the form of adopting certain standards concerning the content of the individual's legal status and the commitment of states to adhere to these standards in their domestic legislation and in their daily activities. It is found that the international mechanisms for the protection of human rights, to which Ukraine has joined, is an additional guarantee for implementing the right to protection.

With the independence, democratization of all spheres of society's life is the main vector of Ukraine's development as a European legal state. In this area, one of the most effective guarantees of the protection of human rights is international institutions. The latter are an opportunity to ensure the observance of human rights in Ukraine through effective national mechanisms of guaranteeing by the state and civil society institutions.

Keywords: *human rights, international standards, international organizations, right to international protection, international cooperation, legal state.*